

Ольга Саморукова,

мол. наук. співроб. відділу оперативної інформації СІАЗ
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ В ЗАРУБІЖНИХ ЗМІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей висвітлення української проблематики в іноземних ЗМІ, формування баз даних зарубіжних публікацій з української тематики, аналітичного опрацювання зібраних матеріалів для ухвалення оптимальних управлінських рішень і для джерельної бази наукових досліджень. Розкрито роль бібліотечних інформаційно-аналітичних центрів у проведенні відповідних досліджень.

Ключові слова: зарубіжні засоби масової інформації, моніторинг, аналіз, громадська думка, імідж держави, бібліотека.

В умовах інформаційного суспільства та глобалізації ЗМІ є не просто суб'єктами донесення до масової свідомості певної інформації, а й інструментом, за допомогою якого здійснюється безпосереднє формування самої свідомості. Їхня роль у сучасному політичному житті держави й формуванні громадської думки, ефективність і розповсюдженість як каналу поширення інформації в сучасному світі актуалізують і питання практичної діяльності з аналізу публікацій у площині політологічних, соціокультурних медіа-досліджень, і здійснюють стимулювання теоретичного осмислення напрямів, методів, ефективності відповідних проєктів. Для вітчизняних аналітичних досліджень особливий інтерес становить аналіз висвітлення української проблематики в іноземних ЗМІ, можливості моніторингу, відбору, акумуляції та зберігання яких істотно розширилися в контексті сучасного стану інформаційних технологій, відтак зросла кількість відповідних досліджень.

Позитивне сприйняття держави у світі є важливою передумовою успіху політичних, соціальних та економічних реформ, оптимізації структури влади й управління. При цьому зарубіжні публікації впливають не лише на формування іміджу країни у світі, а й на громадську думку всередині країни, оскільки довіра до іноземних ЗМІ, принаймні в Україні, може бути вищою, ніж до вітчизняних, як до джерела незаангажованої інформації, менш політизованого та більш незалежного порівняно з вітчизняними.

Проблематика медіа-досліджень, зокрема виявлення специфіки формування громадської думки за межами країни, знайшла своє відображення в історіографії. Вітчизняні дослідники М. Дзюба, А. Костирев, Т. Приступенко, І. Прилуцький працювали над осмисленням ролі ЗМІ в житті суспільства та особливостей їхнього впливу на громадську думку [6, 7, 8, 9]. Такі автори, як О. Зубик, Т. Нагорняк, Н. Попович розглядають актуальність створення та проблеми формування бренду «Україна» [1, 2, 3]. Є. Дзюба, О. Бойко досліджували імідж країни в контексті української проблематики в іноземних ЗМІ [4, 11]. О. Дацюк досліджував роль російських ЗМІ в конструюванні іміджу України [10]. У практичній площині дослідженням міжнародного іміджу України займалися різні інформаційно-аналітичні центри [5].

У сучасному світі інформаційних технологій важливим є моніторинг й аналіз зарубіжних публікацій для інформаційного супроводу процесів демократизації. Дослідження змісту окремих повідомлень, блогів на платформах ЗМІ, редакційних статей, авторських публікацій; рівня представлення точок зору вітчизняних політиків і високопосадовців, стилістики та оціночного наповнення аналізованих матеріалів дає можливість виявити й проаналізувати сприйняття країни у світі, непрямой підтримки тих чи інших політичних сил, що є важливою передумовою для ухвалення оптимальних управлінських рішень, корекції іміджевої політики тощо.

Від сприйняття України у світі, що формується, зокрема, і зарубіжними публікаціями, значним чином залежать інвестиції, політичні зв'язки, культурні проекти. Чим краще Україна представлена в міжнародному інформаційному полі, у тому числі і в ЗМІ, тим вищими можуть бути економічні, політичні, культурні дивіденди, тому так важливо створювати імідж своєї країни та популяризувати його. Це завдання потребує постійного моніторингу висвітлення української тематики в зарубіжних медіа з метою виявлення сильних і слабких сторін та корекції як інформаційної політики, так і управлінських рішень, що зустрічають критику чи підтримку зарубіжних оглядачів та експертів.

Тож на основі публікацій іноземних ЗМІ формуються бази даних й архіви для наукових досліджень, які є відображенням процесів демократизації в Україні та особливостей створення бренду Української держави.

Сучасна ситуація щодо дослідження іноземних публікацій засвідчує різке зростання кількості статей в іноземній пресі, що цілком зрозуміло завдяки тому, що Україна опинилася в центрі не лише регіональних процесів, а й світових геополітичних подій. Так, наприклад, судячи з емпіричних

матеріалів, нагромаджених у контексті реалізації проектів з моніторингу українки в зарубіжних ЗМІ, над яким працюють аналітичні підрозділи Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – НБУВ), у 2012 р. приблизна кількість оригінальних (неповторюваних) публікацій іноземних ЗМІ становила близько 200 у місяць; у 2013 р. – 250; 2014 р. – у середньому 400–500 публікацій.

Як наслідок, управлінцям, журналістам, експертам, науковцям доводиться працювати з великою кількістю матеріалів, що потребує постійного відстеження та відбору з подальшим аналітичним опрацюванням: підготовка оглядів, реферування, контент-аналіз тощо. Отже, залежно від кількості та інтенсивності інформаційних потоків існує необхідність не лише збирати, фіксувати, а й опрацьовувати зібрані матеріали. Важливою тенденцією сучасних комунікаційних процесів є широке застосування інформаційних технологій, що значно полегшує цю роботу: доступ до електронних версій зарубіжних ЗМІ, автоматизація пошуку й перекладу. Відтак проекти, спрямовані на виявлення й дослідження публікацій з української тематики в зарубіжних ЗМІ, реалізують різні інформаційні центри – від інформгентств, що, переважно, пропонують відбір, переклад, реферування публікацій, створюючи відповідні рубрики на власних сайтах і публікуючи вибрані статті або огляди, до політологічних дослідних центрів, що спорадично або постійно моніторять глобальний інформаційний простір на предмет виявлення тенденцій висвітлення української тематики загалом або щодо конкретних напрямів. Так, наприклад, в Україні такі сайти, як «Укрінформ», ВВС, радіо «Свобода», УНІАН, ЛІГА.net і ряд інших, публікують як передрук окремих матеріалів (переклад статті з гіперпосиланням на видання), так і короткий реферативний огляд публікацій іноземних ЗМІ. Проект «Світ про Україну та #Євромайдан» за 2014 р. цікавий тим, що є громадським. На сайті «Світова преса про Україну та #Євромайдан» волонтери перекладають аналітичні публікації закордонних видань про відносини ЄС – Україна – Росія та події навколо Євромайдану (електронна версія за посиланням: <http://euromaidan.charter4.org>).

Проект «Іноземні ЗМІ про екстремізм в Україні – січень 2015 року. Експертна оцінка. Дайджест», підготовлений Українським інститутом дослідження екстремізму – неурядовою громадською організацією, що досліджує, аналізує висвітлення проблем екстремізму в Україні в зарубіжних ЗМІ та дає експертну оцінку (електронна версія за посиланням: <http://uire.org.ua/novyni/inozemni-zmi-pro-ekstremizm-v-ukrayini-sichen-2015-roku-ekspertna-otsinka>), може бути прикладом досліджень, що здійснюються

дослідними центрами. Інститути, науково-дослідні центри, громадські організації, бібліотеки не тільки вивчають українську проблематику в іноземній пресі, а й надають пропозиції щодо мінімізації негативних чинників.

Очевидно, що іміджеві дослідження більшої чи меншої складності проводять і провідні вітчизняні політики, партії, бізнес-корпорації.

Істотною є також роль бібліотечних інформаційно-аналітичних центрів, що мають для реалізації відповідних проектів необхідні передумови. Це, по-перше, доступ до видань (як друкованих, що надходять у бібліотеки за передплатою, так і електронних). Поширення інформаційних технологій приводить до формування в бібліотеках інформаційних центрів, що професійно здійснюють відбір матеріалів в інтернет-просторі. По-друге, бібліотеки мають кадрові можливості, оскільки йдеться про кваліфікованих співробітників, які вміють працювати із значними потоками інформації: відбирати, систематизувати, здійснювати аналітичну обробку різного рівня складності – від реферування до контент-аналізу, зберігати та надавати доступ до акумульованих матеріалів. Нарешті, традиційно бібліотеки розглядаються як авторитетні установи з організації інформаційної роботи, до них, відповідно, звертаються із замовленнями урядові установи, громадські організації, інші зацікавлені користувачі. Так, Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського реалізується декілька проектів, орієнтованих на актуальні дослідження зарубіжної пресової україніки. Проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»³, що реалізується з 2012 р., досліджує висвітлення українських реалій в іноземних ЗМІ та надає аналітичний опис результатів. Це дає змогу зробити кількісно-змістовний аналіз електронних матеріалів найбільш рейтингових іноземних ЗМІ. Проект виходить раз на місяць, що в результаті узагальнюється в річний випуск, присвячений завданню прослідкувати динаміку та основні тенденції за описаними вище маркерами.

Проект передбачає відбір та аналіз публікацій за рядом показників. Акумульовані щомісячно матеріали систематизуються за країною походження і власне виданням (рис. 1), що дає можливість визначити, які країни і в який період виявляють інтерес до української тематики, яка

³ Проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ» доступний за посиланням: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=76&Itemid=387.

динаміка цього інтересу, з якими подіями пов'язані сплески активності у висвітленні.

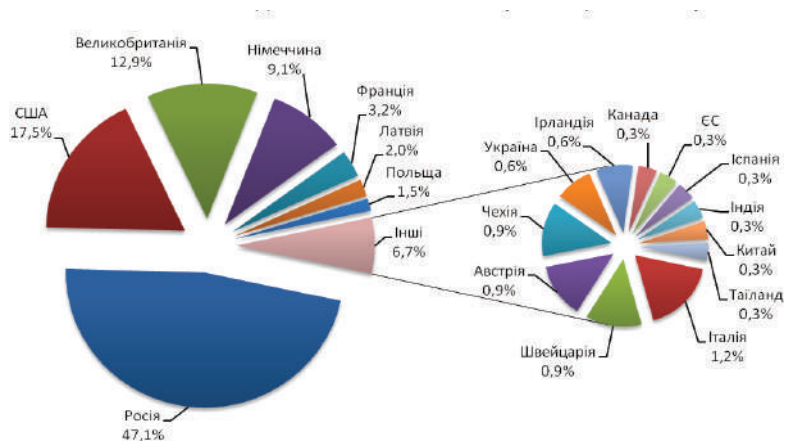

Рис. 1. Систематизація матеріалів за країною походження (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)

Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 11

Паралельно здійснюється реферування публікацій: дається короткий виклад змісту з посиланням на повний текст статті (її перекладу). Додатково виявляються ключові слова для кожного матеріалу. Проблемою тут є оптимальне визначення тегів, оскільки необхідне досягнення балансу між точністю описових виразів, що повинні максимально розкрити зміст матеріалу, та уніфікацією ключових слів, без чого їх систематизація за результатом аналізу 300–400 матеріалів просто неможлива. Ключові слова дають змогу продемонструвати в графічному ключі те, як висвітлювалися українські реалії і, відповідно, якою є інформаційна картина в зарубіжній громадськості щодо українського питання. Поряд із загальною картиною за необхідності можна виділити як окремі теми, так і специфіку висвітлення окремих країн (рис. 2).

Так, в умовах «гібридної війни» проти України, що ведеться російською державною інформаційною машиною, доцільним видається порівняння за основними тегами ключових тем російських і західних публікацій. Це дає змогу виявити ті «інформаційні точки», де західні ЗМІ виявляються суголосними з російською пропагандою, і рекомендувати

зосередити на цих напрямках зусилля з корекції українського іміджу як у країні, так і світі.

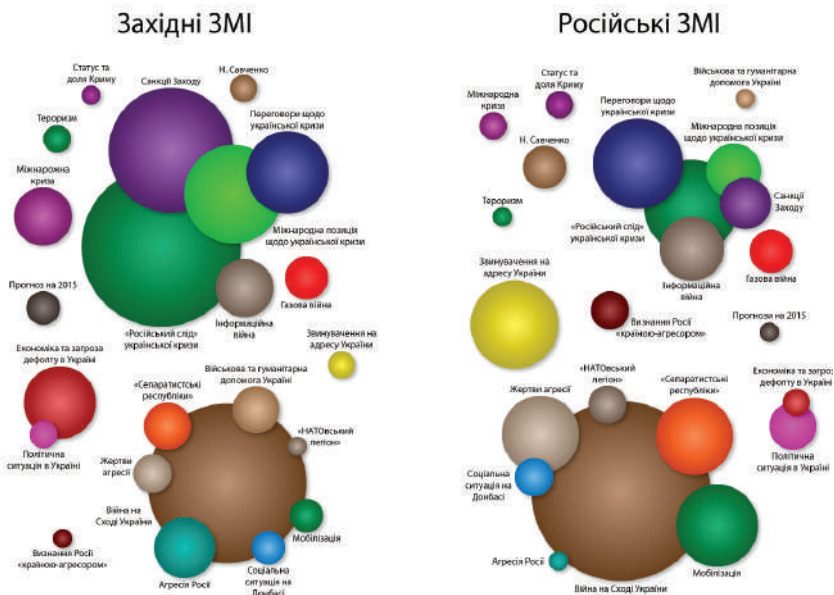

Рис. 2. Ключові теми зарубіжних публікацій у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)

Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 15

За умови згадки публікацій українських політиків, громадських діячів чи інших публічних осіб така згадка фіксується, що дає за результатами місяця можливість виявити більш чи менш присутніх у зарубіжному медіа-просторі політиків (рис. 3). Такий аналіз проводиться поряд з виявленням «прямої мови» – інтерв'ю, коментарів, авторських статей вітчизняних персоналій, що отримували інформаційні майданчики на сторінках зарубіжних видань.

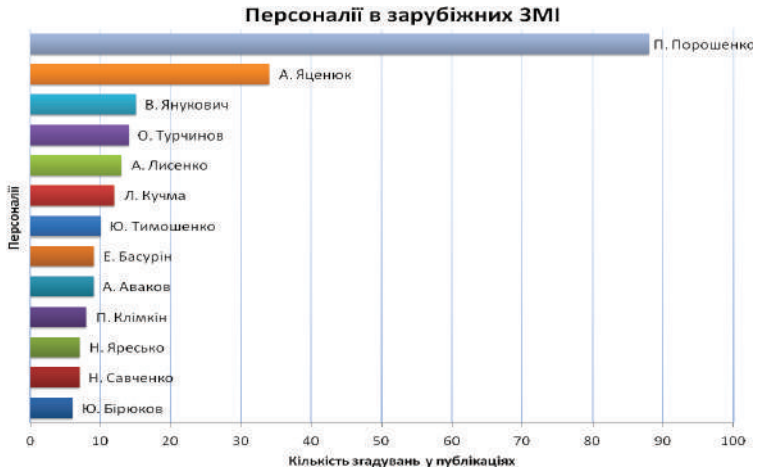

Рис. 3. Присутність у зарубіжному медіа-просторі українських політиків у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ») *Джерело:* Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 11

Аналогічно можна проаналізувати присутність у медіа-просторі політичних інститутів України.

Оціночний розподіл за сферами діяльності (західні ЗМІ)

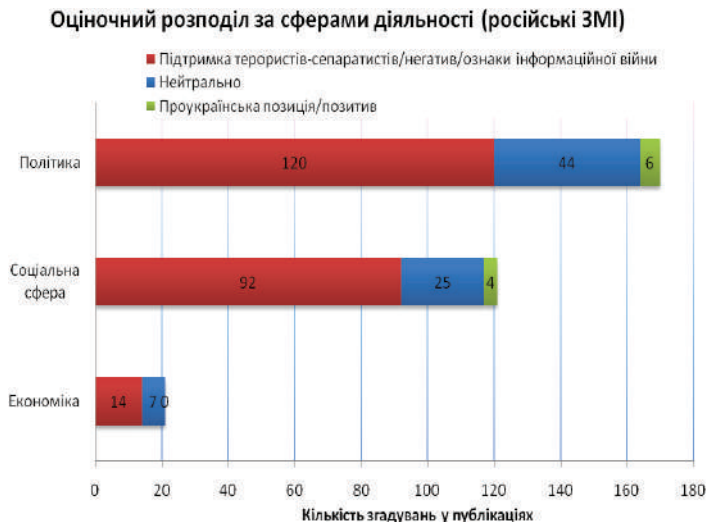

Рис. 4–5. Тональність висвітлення українських подій у лютому 2015 р. (щомісячний проект «Україна у висвітленні іноземних ЗМІ»)
Джерело: Громадська думка про правотворення. – 2015. – № 4 (86). – С. 12

Поряд із цим для кожної статті визначається контекст: позитив, негатив, нейтральне повідомлення, а в умовах українсько-російського протистояння було запроваджено маркер «матеріал містить ознаки інформаційної війни». Це дає можливість як визначити загальну тональність висвітлення українських подій, так і простежити її за тематикою: політика, економіка, культура, окремі персоналії чи інститути. Описані маркери дають змогу також простежити, у ЗМІ яких країн Україна набуває більш/менш позитивного іміджу, відтак коригувати відповідну інформаційну політику (рис. 4, 5).

Також Фондом Президентів України НБУВ видається проект «Україна у відгуках зарубіжної преси» (з 2011 р.)⁴. Це – аналітичний огляд преси та реферовані матеріали, згруповані за тематикою, що передбачає як постійні рубрики (висвітлення діяльності державних інститутів, політичні, економічні процеси, культурні та релігійні, національну політику, проблеми національної безпеки, інформаційної війни, місце

⁴Електронна версія за посиланням: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=114&Itemid=452.

України в геополітичних процесах), так і рубрики, що відображають актуальні в конкретний проміжок часу події.

Таким чином, описані проекти узагальнюють дані про формування зовнішнього образу країни на сторінках світової преси, що, у свою чергу, є важливою передумовою успіху політичних, соціальних та економічних реформ, оптимізації структури влади й управління. Аналіз зарубіжних публікацій говорить про рівень процесів демократизації в країні та дає можливість коригувати відповідну інформаційну політику.

Література

1. *Нагорняк Т.* Країна як бренд. Національний бренд «Україна» / Т. Нагорняк // Стратегічні пріоритети. – 2008. – № 4 (9). – С. 220–228.

2. *Зубик О.* Імідж України: погляд з-за меж [Електронний ресурс] / О. Зубик. – Режим доступу: experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11063. – Назва з екрана.

3. *Попович Н.* ЄВРО-2012. Курс на брендинг України [Електронний ресурс] / Н. Попович. – Режим доступу: <http://www.uapr.com.ua/ru/vestnik-publications/38>. – Назва з екрана.

4. *Дзюба Є.* Медіа-імідж країни: українська проблематика в іноземних ЗМІ [Електронний ресурс] / Є. Дзюба // Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page1819.html>. – Назва з екрана.

5. Міжнародний імідж України: міфи й реалії [Електронний ресурс] // Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD3_ukr.pdf. – Назва з екрана.

6. *Дзюба М. Т.* Роль засобів масової інформації в формуванні громадської думки / М. Т. Дзюба // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – Київ, 2008. – С. 77–81.

7. *Костирев А. Г.* Роль засобів масової інформації в процесі демократичного розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 / А. Г. Костирев ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2003. – 17 с.

8. *Прилуцький І. О.* Свобода ЗМІ як основа громадянського суспільства і правової держави / І. О. Прилуцький // Держава і право : зб. наук. пр. – 2011. – № 1 (51). – С. 120–125.

9. *Приступенко Т. О.* Теорія журналістики. Етичні та правові засади діяльності засобів масової інформації : навч. посіб. / Т. О. Приступенко. – Київ : Знання, 2011. – 351 с. – Бібліогр.: 68 назв. – укр.

10. Дацюк О. М. Роль російських ЗМІ у конструюванні іміджу України [Електронний ресурс] / О. М. Дацюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Politologia/37180.doc.htm. – Назва з екрана.

11. Бойко О. В. Зовнішній імідж України в світлі англомовної преси / О. В. Бойко // *Наук. записки / Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень НАН України*. – Київ, 2001. – Вип. 16. – С. 291–307.

References

1. Nahorniak, T. (2008). Kraina iak brend. Natsional'nyj brend «Ukraina» [The country as a brand. National brand «Ukraine»]. *Stratehichni priorityety – Strategic priorities*, 4 (9), 220–228 [in Ukrainian].

2. Zubyk, O. Imidzh Ukrainy: pohliad z-za mezh [The image of Ukraine: a view from outside]. Retrieved from experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11063 [in Ukrainian].

3. Popovych, N. YeVRO–2012. Kurs na brendynh Ukrainy [Euro 2012. Course on branding Ukraine]. Retrieved from <http://www.uapr.com.ua/ru/vestnikpublications/38> [in Ukrainian].

4. Dziuba, Ie. (2004). Media-imidzh krainy: ukrainska problematyka v inozemnykh ZMI [Media image of the country, Ukrainian issues in foreign media]. Retrieved from <http://dialogs.org.ua/ru/cross/page1819.html> [in Ukrainian].

5. Mizhnarodnyj imidzh Ukrainy: mify j realii [International Image of Ukraine: Myths and Realities]. *Ukrainskyi tsentr ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova – Ukrainian Centre for Economic and Political Studies Razumkov*. Retrieved from http://www.razumkov.org.ua/additional/analytical_report_NSD3_ukr.pdf [in Ukrainian].

6. Dziuba, M. T. (2008). Rol zasobiv masovoi informatsii v formuvanni hromadskoi dumky [The role of the media in shaping public opinion]. *Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony – A role of mass medias is in forming of public opinion*. (pp.77–81). Kyiv [in Ukrainian].

7. Kostyriev, A. H. (2003). Rol zasobiv masovoi informatsii v protsesi demokratychnoho rozvytku suspilstva [The role of the media in the democratic development of society]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: National University of Taras Shevchenko [in Ukrainian].

8. Prylutskyi, I. O. (2011). Svoboda ZMI yak osnova hromadianskoho suspilstva i pravovoi derzhavy [Freedom of the media as a basis for civil society and rule of law]. *Derzhava i pravo – State and Law*, 1 (51), 120–125 [in Ukrainian].

9. Prystupenko, T. O. (2011). *Teoriia zhurnalistyky. Etychni ta pravovi zasady diialnosti zasobiv masovoi informatsii* [The theory of journalism. Ethical and legal principles of media]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

10. Datsiuk, O. M. *Rol rosiiskykh ZMI u konstruiuvanni imidzhu Ukrainy* [The role of Russian media in constructing the image of Ukraine]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Politologia/37180.doc.htm [in Ukrainian].

11. Boiko, O. V. (2001). *Zovnishnij imidzh Ukrainy v svitli anhlomovnoi presy* [The external image of Ukraine in the light of the English press]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, issue 16, 291–307. Kyiv: In-t politychnykh i etnonatsional'nykh doslidzhen' NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015.

Olga Samorukova

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

Reflection of Processes of Democratization in Ukraine in Foreign Media

The article is devoted to research the illumination of features of the Ukrainian range of problems in foreign media, forming of bases of foreign publications dedicated to Ukrainian theme, analytical working of the collected materials for the acceptance of optimal administrative decisions and as a source base of scientific researches.

Outlined different levels of analytical understanding projects of research of reflection of processes of democratization in Ukraine in foreign media. The role of library research and information centers, public organizations, institutes and realization of relevant researches were reveal. The value of the described informative works were proved in illumination and research of foreign public opinion about Ukraine, both for state structures and for other interested users, it is marked a necessity to correct illumination and motion of democratic reforms in Ukraine, following, in particular, and by the reaction of foreign audience.

Keywords: foreign media, monitoring, analysis, public opinion, reputation of the State, library.

Ольга Саморукова

Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Отражение процессов демократизации в Украине в зарубежных СМИ

Статья посвящена исследованию особенностей освещения украинской проблематики в иностранных СМИ, формирования баз данных зарубежных публикаций по украинской тематике, аналитической обработки собранных материалов

для принятия оптимальных управленческих решений и как источников базой научных исследований.

Определены различные по уровню аналитического осмысления проекты по исследованию отображения процессов демократизации в Украине в зарубежных СМИ. Раскрыта роль библиотечных информационно-аналитических центров, общественных организаций, институтов в проведении соответствующих исследований. Обосновано значение описанных информационных продуктов в освещении и исследовании зарубежной общественной мысли об Украине – как для властных структур, так и для других заинтересованных пользователей, отмечена необходимость корректировать освещение и ход демократических реформ в Украине, руководствуясь, в частности, и реакцией зарубежной аудитории.

Ключевые слова: зарубежные средства массовой информации, мониторинг, анализ, общественное мнение, имидж государства, библиотека.